

УДК 336.14:352

ББК 65.9 (4 УКР) 261.3

Бутко М.П.

Butko M.P.

*д.е.н., професор, завідувач кафедри менеджменту
Чернігівського державного технологічного університету*

Зеленська О.О.

Zelenska O.O.

*к.е.н., доцент кафедри фінансів
Чернігівського державного інституту економіки і управління*

Зеленський С.М.

Zelensky S.M.

*к.е.н., доцент кафедри фінансів
Чернігівського державного інституту економіки і управління*

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В УКРАЇНІ

PROBLEMS OF LOCAL BUDGET FORMING IN UKRAINE

Вивчено сучасні підходи до формування доходної частини місцевих бюджетів в Україні, представлено набутки світового досвіду щодо вирішення фінансових проблем регіонів, визначено напрями розширення доходної бази місцевих бюджетів.

Ключові слова: місцеві бюджети; доходи місцевих бюджетів; бюджетне вирівнювання; самостійність місцевих бюджетів.

Modern approaches to forming of local budget revenues in Ukraine are studied, world experience gains concern to regions financial problems settling are presented, ways of budget revenues increase are defined.

Key words: local budgets, local budgets revenues, budget unbending, local budgets independence.

Виступаючи головним інструментом реалізації регіональної соціально-економічної політики, фінанси регіону мають сприяти розвитку

виробництва, росту зайнятості населення, залученню інвестицій в економіку. Проблема фінансового забезпечення регіонів пов'язана з їх різним ресурсним потенціалом, що зумовлено переважно нерівномірністю територіального розміщення природних ресурсів, відмінностями в територіальному поділі праці та соціальному складі населення, різним рівнем розвитку продуктивних сил і ступенем використання економічного потенціалу, а також із недостатньою ефективністю державних важелів впливу на економічні процеси. Водночас, Конституція України гарантує кожному громадянину єдиний соціальний стандарт, тобто мінімум бюджетних коштів для надання благ і послуг незалежно від території його проживання.

Проблемам формування фінансового потенціалу регіонів, зокрема наповненню місцевих бюджетів присвячено багато праць вітчизняних вчених. Найбільш вагомими з них є роботи З.С. Варналія, Д.О. Василика, О.Д. Гордей, М.І. Долішнього, О.П. Кириленка, М.І. Кульчицького, І. Луніної, Ю.В. Пасічника, О.М. Піхоцької та ін. Однак дослідження проблем формування місцевих бюджетів проблемних регіонів, до яких входить і Чернігівська область, залишаються актуальними. Передусім це стосується створення умов для ефективного розвитку регіональної економіки, а отже – для розширення податкового потенціалу територій, пошуку додаткових джерел доходів місцевих бюджетів, створення мотиваційних засад для відповідального ставлення до формування й використання бюджетних коштів з боку місцевої влади.

Метою даної статті є пошук шляхів зміцнення фінансових основ місцевого самоврядування. Завданнями, що сприятимуть досягненню поставленої мети, є: вивчення сучасних підходів до формування доходної частини місцевих бюджетів (на прикладі Чернігівської області); пошук шляхів їх розширення; ознайомлення зі світовим досвідом у галузі розв'язання фінансових проблем регіонів.

Джерелами доходів місцевих бюджетів в Україні є: 1) власні доходи; 2) закріплені доходи; 3) міжбюджетні трансферти (дотації вирівнювання, субвенції); 4) бюджетні позики.

Самостійність місцевих бюджетів забезпечується власними та закріпленими за ними доходами, правом органів місцевого самоврядування самостійно визначати напрями використання бюджетних коштів та запроваджувати місцеві податки і збори згідно встановленого законодавством переліку. Однак, реальної самостійності місцевих бюджетів в Україні на сьогодні не існує. Так, у 2004 р. 58,9% видатків зведеного бюджету України було здійснено через Державний бюджет, що є свідченням збереження високого рівня централізації в бюджетній системі країни, відсутності самодостатності місцевих бюджетів, концентрації важелів бюджетного управління переважно в центрі, що помітно знижує не лише місцеву ініціативу, але і відповідальність управлінців регіонального рівня за розвиток територій.

Підходи щодо формування бюджетів областей зараз усталились і структура доходів останніх майже не змінюється. Про це свідчить динаміка показників бюджету Чернігівської області (табл. 1).

Таблиця 1

Структура доходної частини бюджету Чернігівської області

Надходження	2000	2002	2003	2004
Доходи – всього	100	100	100	100
податок на прибуток підприємств	0,5	0,5	0,3	0,2
податок на доходи фізичних осіб	26,3	29,6	29,5	22,4
плата за землю	5,0	4,3	3,7	3,2
місцеві податки та збори	2,4	1,8	1,4	1,1
єдиний податок на підприємницьку діяльність	0,7	2,1	2,4	2,4
державне мито	0,5	0,7	0,5	0,4
спеціальні фонди	10,4	11,1	10,9	11,2
дотації з Державного бюджету	50,0	47,0	49,3	58,6

Джерело: розраховано автором за даними [3, с. 53]

Більшість регіональних бюджетів України мають ту особливість, що домінуючим джерелом покриття їхніх витрат є дотації з Державного бюджету. Наприклад, частка такої дотації в бюджеті Чернігівщини впродовж останніх чотирьох років залишається стабільно високою: 2000 р. – 50,0%; 2001 р. – 47,0%; 2002 р. – 49,3%; 2004 р. – 58,6%. Аналогічний середньоукраїнський показник складав: у 2001р. – 29,0%; у 2002 р. – 31,3%; у 2003 р. – 33,7%; у 2004 р. – 42,5%. Практика самоврядування в країнах із розвинутою ринковою економікою свідчить, що створити систему доходів місцевих органів влади без дотацій з центральних бюджетів досить складно. Як уже відзначалося вище, необхідність надання цих коштів територіальним громадам зумовлена неоднаковим рівнем соціально-економічного розвитку територій. Недоліком цього джерела фінансування місцевих бюджетів є нерегулярність надходження коштів, неможливість їх планування в довгостроковій перспективі. Крім того, цільові трансферти обмежують самостійність місцевих органів влади. Серед країн, в яких переважають такі форми допомоги, можна назвати Нідерланди (близько 60% надходжень до місцевих бюджетів мають чітко визначене цільове призначення), Данію, Норвегію, Швецію, США. Є також держави, в яких значна частка припадає не на адресні, а на загальні дотації (Фінляндія, Великобританія, Франція).

Суттєвим джерелом формування доходів місцевих бюджетів, у тому числі бюджету Чернігівської області залишається податок на доходи фізичних осіб. Так, у 2004 р. частка цього податку в доходах місцевих бюджетів у середньому в Україні становила 55,3%. Значно нижчий показник Чернігівщини є свідченням несприятливої демографічної ситуації в регіоні, високого рівня безробіття, нижчого (порівняно із середньоукраїнським) рівня доходів населення.

Частка інших джерел формування доходів місцевих бюджетів є незначною. Щодо Чернігівської області, то слід відмітити закріплення

негативної тенденції щодо зниження обсягу та питомої ваги податку на прибуток підприємств, що зумовлено, передусім, погіршенням показників фінансового стану суб'єктів господарювання області, які належать до комунальної власності, низьким рівнем інвестиційної активності в регіоні.

Незначними у формуванні місцевих бюджетів України є місцеві податки і збори. Зокрема в 2001 р. місцева податкова база формувала 2,1% доходів місцевих бюджетів; у 2002 р. – 1,9%; у 2004 р. – 2,6%. Як видно з табл. 1, традиційно низькою лишається частка місцевих податків і зборів у структурі доходів бюджету Чернігівської області, що пов'язано передусім із вузькою базою оподаткування. Надто низька значимість власної доходної бази детермінує залежність регіонів від центральних органів влади. Водночас у більшості країн світу місцеві податки виступають основою доходної частини місцевих бюджетів. Наприклад, їх питома вага в загальних надходженнях місцевого бюджету Японії становить 35%; Німеччини – 46%; Франції – 67%; США – 66% тощо [1].

Доходи загального та спеціального фондів місцевих бюджетів України за 2004 р. відображено в табл. 2. Як видно з таблиці, диференціація доходів місцевих бюджетів у розрахунку на душу населення в регіонах України є значною. Нижчими від середньоукраїнського рівня є доходи бюджетів поліських областей: Чернігівської, Сумської, Волинської, Житомирської та ін.; вищими – промислово-розвинених областей – Дніпропетровської, Запорізької, Донецької, а також міст Києва та Севастополя. Відмінність між мінімальним і максимальним значенням показника в 2004 р. становив 7,1 рази (Тернопільська область – 226,8 грн. і м. Київ 1604,4 грн.).

Низький рівень виконання доходної частини місцевих бюджетів в Україні зумовлено такими причинами:

- недосконалістю фінансового та податкового законодавства з питань наповнюваності бюджетів;

Таблиця 2

**Доходи загального та спеціального фондів місцевих бюджетів в
Україні у 2004 р.**

	Доходи місцевих бюджетів (без урахування трансфертів)	
	млн грн	грн. / особу
АР Крим	1149,1	574,6
Вінницька	458,7	269,8
Волинська	283,5	272,6
Дніпропетровська	1990,6	568,7
Донецька	2486,9	529,1
Житомирська	378,4	282,4
Закарпатська	319,3	255,4
Запорізька	1044,5	555,6
Івано-Франківська	401,3	288,7
Київська	781,2	438,9
Кіровоградська	334,1	308,5
Луганська	919,6	376,9
Львівська	977,5	377,4
Миколаївська	507,8	412,8
Одеська	1251,8	517,3
Полтавська	708,1	451,0
Рівненська	368,2	317,4
Сумська	423,2	341,3
Тернопільська	254,0	226,8
Харківська	1356,8	476,1
Херсонська	346,6	304,0
Хмельницька	405,2	291,5
Черкаська	455,1	334,6
Чернівецька	268,3	294,5
Чернігівська	360,6	303,0
м. Київ	4283,7	1604,4
м. Севастополь	228,3	604,0
Усього	22742,4	480,8

- приховуванням і штучним заниженням бази оподаткування, порушенням строків сплати податків і відповідно низьким рівнем контролю державних органів щодо запобігання таким порушенням;
- наявністю неконтрольованих потоків готівки поза банківськими установами, що призводить до ухилення від оподаткування значної частини платників податків;

- погіршенням розрахунково-платіжної дисципліни та наявністю значної заборгованості підприємств перед бюджетом;
- браком досвіду управління бюджетними ресурсами в ринкових умовах.

Слід також вказати на відсутність спрямованості сучасного механізму бюджетного регулювання на стимулювання прагнення регіонів до фінансової самодостатності (що властиво механізму бюджетного федералізму в розвинутих країнах світу). Відсутні також механізми, які б стимулювали реальну зацікавленість регіональної еліти в активізації підприємницької та інвестиційної діяльності, що, в свою чергу, не сприяє розширенню податкової бази.

Водночас слід відмітити і позитивні зрушення в механізмі фінансування регіонального розвитку, пов'язані передусім із прийняттям Бюджетного кодексу. Це зокрема: чіткий розподіл доходів і видатків між Державним і місцевими бюджетами; встановлений перелік доходних джерел місцевих бюджетів; поділ доходів місцевих бюджетів на ті, що враховуються і не враховуються при визначенні обсягів міжбюджетних трансфертів; законодавча регламентація міжбюджетних відносин; запровадження формульної системи розрахунку трансфертів, яка стимулює органи місцевого самоврядування заощаджувати на видатках, нарощувати доходи, вишукувати додаткові джерела наповнення місцевих бюджетів.

Разом із тим і після прийняття Бюджетного кодексу невирішеними залишилися такі проблеми, як: відсутність стимулів у регіонів до нарощування обсягів загальнодержавних доходів, а також до переходу з розряду регіонів-реципієнтів у регіони-донори; недостатні повноваження місцевих органів влади щодо внесення змін у діючу систему визначення ставок, надання пільг за місцевими податками, низький рівень зацікавленості на місцях у формуванні тих доходів, що не враховуються під час визначення обсягів міжбюджетних трансфертів. Невідповідність

між обсягами адміністрування податків і зборів та обсягом видатків, розрахованих за середньоукраїнським душовим обрахунком призводить до того, що окремі розвинені області втрачають стимули до нарощування власного доходного потенціалу, а регіони-реципієнти зберігають утриманські настрої; низький рівень прогнозованості формування доходної частини місцевих бюджетів; подолання заборгованості між бюджетами різних рівнів.

Таким чином, аналіз формування доходної частини регіональних бюджетів в Україні показав існування певних проблем щодо її наповнення і водночас засвідчив реальні зрушення в сфері формування фінансової бази регіонів. З метою стимулювання її розширення доцільно звернутися до досвіду зарубіжних країн у цій сфері.

Як свідчить світовий досвід, формування доходів місцевих бюджетів здійснюється з дотриманням двох основних **принципів**:

1. Принципу бюджетної еквівалентності, коли доходи місцевих бюджетів мають відповідати фіскальному навантаженню, яке несуть фізичні та юридичні особи регіонів (відтак має зберігатися відповідність між обсягом податків, які збираються на певній території, і можливостями отримання населенням суспільних благ і послуг за рахунок місцевих бюджетів).

2. Принципу національної солідарності як своєрідне гарантування державою соціальних послуг на певному рівні, створення однакових стартових умов для молоді з різних регіонів країни, тобто вирівнювання фінансових можливостей регіонів [2].

Фінансові проблеми регіонів в економічно розвинених країнах світу розв'язуються шляхом реформування всієї системи місцевих бюджетів і міжбюджетних відносин. Необхідність застосування міжбюджетних трансфертів впливає з того, що в системі державних фінансів, за даного розподілу податків і функцій між рівнями держави, виникають

вертикальний і горизонтальний дисбаланси, які можуть бути подолані лише передачею коштів від центрального до місцевих бюджетів. Значення міжбюджетних трансфертів зростає з наданням більших повноважень місцевим органам влади, оскільки місцеві бюджети мають бути забезпечені фінансовими ресурсами відповідно до своїх видаткових функцій. Найважливішими функціями міжбюджетних трансфертів є розмежування видатків Державного та місцевих бюджетів; забезпечення бюджетів необхідним обсягом доходів; перерозподіл коштів між „бідними” та „багатими” регіонами і, зрештою – формування економічно самодостатніх адміністративно-територіальних одиниць [2].

Таким чином, актуальним стає застосування нових підходів до формування доходної частини місцевих бюджетів. Вони мають бути спрямовані на зміцнення фінансових основ місцевого самоврядування і включати декілька послідовних кроків. Передусім це чіткий **розподіл повноважень** у розв’язанні конкретних завдань між центральними органами влади і органами місцевого самоврядування, що забезпечить підвищення відповідальності місцевих органів влади, а відтак – ефективність державних витрат і здійснення контролю за роботою апарату управління. Міжрівневий розподіл повноважень залежить також від ролі, яку відіграють центральні органи влади. Крім завдань, при вирішенні яких повноваження можуть бути чітко розмежовані між різними рівнями влади, існують такі, що мають вирішуватися спільно [1].

Іншим важливим завданням у формуванні бюджетів усіх рівнів має стати **визначення загальнодержавних податків і нормативів їхнього розподілу, а також податків, що надходять на місця**. Вони мають встановлюватися на тривалий час (хоча б до 5 років), оскільки лише на цій підставі стає можливим ефективне бюджетне планування.

Деякі країни з розвинутою ринковою економікою використовують дві форми такого розподілу. У першому випадку центральні та місцеві

органи влади самостійно визначають як види податків, так і відповідні податкові ставки. У другому – податкові надходження розподіляють між бюджетами різних рівнів із центру.

Кожна з цих систем має свої переваги та недоліки. За використання першої – місцеві органи влади отримують повну незалежність у проведенні податкової політики та можуть досить гнучко пристосовувати бюджетні надходження до витрат. Однак, найбільшою негативною рисою такої системи є небезпека багаторазового оподаткування одних і тих самих об'єктів, виникнення регіональних відмінностей у розмірі податків, що спричинятиме переміщення факторів виробництва та міграцію населення, появою значної кількості різних, не узгоджених між собою податків, неможливістю проведення єдиної економічної та фінансової політики. Щоб уникнути багаторазового оподаткування, розшарування умов життя населення в регіональному розрізі кожному рівневі влади можна передати в розпорядження певні види податків або надавати право змінювати в заданих межах податкові ставки.

За використання другої системи розподілу податків і зборів самостійність місцевих органів влади залежить від можливості їхньої участі у формуванні податкового законодавства. Тобто відповідними актами може бути встановлено, що податкові закони не можуть прийматися без їхньої згоди. Переваги цієї системи полягають у тому, що єдині податки і централізоване управління ними дають можливість здійснювати ефективну податкову політику. Крім того, зміни в податкових надходженнях позначаються одночасно на бюджетах всіх рівнів і ризик цих змін розподіляються між усіма.

Вирішення питання про те, якій із згаданих систем слід надавати перевагу, залежить не лише від економічних, а й від політичних цілей. Зазвичай під час вибору податків, що розподілятимуться між бюджетами

всіх рівнів, і податків, які самостійно визначатимуться центральними та місцевими органами влади, виходять з таких засад:

1. Кожний рівень влади повинен мати законодавчо закріплені повноваження на право зарахування до власного бюджету хоча б одного важливого податку. При цьому слід виходити з принципу еквівалентності, згідно з яким місцеві органи влади отримують право насамперед на податки за ті послуги, що здійснюються на місцевому рівні та можуть мати територіальні відмінності.

2. Податки, що стягуються не за принципом еквівалентності, а за принципом платоспроможності та виконують перерозподільну функцію, мають формуватися на основі єдиних законодавчих норм, установлених центральними органами влади.

3. Податки, чутливі до змін кон'юнктури, доцільно передавати в розпорядження центральних органів влади, оскільки заходи стабілізаційної політики належать до їхньої компетенції, а результати поширюються територією всієї країни.

4. Податки, що стягуються не за принципом еквівалентності, а надходження від яких (при єдиних законодавчих нормах) мають великі регіональні відмінності, необхідно зараховувати до центрального бюджету.

5. Податки, частка яких у загальній сумі податкових надходжень вагома та має тенденцію до зростання, доцільно передавати в розпорядження бюджетів тих рівнів, для яких збільшення витрат є бажаним [1].

Щоб стимулювати органи місцевого самоврядування в процесах сприяння розвитку виробництва, можна було б запровадити законодавчі положення про можливість одержання місцевими бюджетами доходів у вигляді надбавок до державних податків. Таке регулювання впродовж багатьох років практикується у країнах з розвинутою ринковою економікою. Наприклад, у Франції введено 2,5% надбавки до ПДВ, у

Бельгії – надбавки до ділового податку, податку на інвестиційний дохід тощо. Ці заходи вже підтвердили свою життєздатність та ефективність, маючи велике фіскальне значення для місцевих бюджетів.

Удосконалення також потребують принципи здійснення місцевого бюджетного процесу. Під час реформування місцевого бюджетного процесу в Україні доцільним вбачається **впровадження моделі бюджетного федералізму**, суть якого полягає в поєднанні автономності бюджетів різних рівнів із міжбюджетними відносинами, а також в узгодженні фіскальних, економічних і соціальних інтересів центру з інтересами адміністративно-територіальних одиниць. Ця модель є засобом дотримання конституційних прав і свобод громадян, отримання ними гарантованого державою мінімуму соціальних благ у всіх регіонах [2].

Одним із найважливіших принципів бюджетного федералізму є принцип фінансового вирівнювання. Центральній владі стає дедалі важче здійснювати бюджетне вирівнювання для забезпечення єдиного стандарту послуг, які надаються за рахунок бюджету на всій території держави.

За цих обставин зростають обсяги перерозподілу фінансових ресурсів безпосередньо через Державний бюджет України, що спричиняє суперечки між представниками влади „багатих” і „бідних” територій, окремими політичними силами. Тому потрібні нові кроки в цьому напрямі, глибокий науковий аналіз нинішнього рівня фінансової забезпеченості місцевого самоврядування та на його підставі – пошуки відповідних важелів удосконалення системи регіонального самоврядування.

Один із таких важелів – це законодавче закріплення принципово нової системи вирівнювання доходів і видатків бюджетів різних рівнів, тобто вирішення проблеми фінансового вирівнювання для забезпечення мінімальних розмірів місцевих бюджетів.

Фінансове вирівнювання впродовж десятиліть функціонує та вдосконалюється в більшості країн із розвинутою ринковою економікою. Воно завжди було та залишається однією з важливих функцій держави. З великою часткою істини можна стверджувати, що ключовим інструментом у системі фінансового вирівнювання будь-якої країни є державні мінімальні стандарти послуг, що мають надаватися на всій території з метою забезпечення єдиного рівня життя. Однак, донині не існує науково обґрунтованого чи підтверженого розрахунками єдиного проекту величини витрат на одного мешканця в межах усієї України. Адже відповідно до Закону України „Про місцеве самоврядування в Україні” саме цей показник має бути базовим для визначення розміру мінімального бюджету місцевих органів влади.

Відкритим залишається також питання щодо методики розрахунку бюджетної забезпеченості на одного мешканця. Цю величину можна визначити на основі матеріальних витрат, тобто враховуючи витрати електроенергії, тепла, води, обладнання, медикаментів, продуктів харчування тощо. Значна частина витрат місцевих бюджетів (комунальні послуги, капітальні вкладення, витрати на управління, підтримка окремих груп виробників) мало залежить від кількості мешканців і є умовно-постійною величиною. Крім того, бюджетна забезпеченість неоднакова і залежить від співвідношення сільського та міського населення, щільності заселення території [1].

Мінімально необхідні видатки обчислюють органи виконавчої влади вищого рівня за єдиними або груповими соціальними та фінансовими нормативами на основі чинних законодавчих актів із урахуванням індексу інфляції, а також фінансових можливостей відповідних адміністративно-територіальних одиниць. За обмеженості коштів це дає можливість брати до уваги особливості адміністративно-територіальних утворень і забезпечувати мінімальний рівень надання соціально-культурних послуг.

Через об'єктивні відмінності в рівні промислового, сільськогосподарського виробництва, природо-ресурсного та демографічного стану такий підхід до формування видаткової частини місцевих бюджетів призводить до неоднакових розмірів видатків на одного мешканця.

Проблема впровадження нової системи фінансового вирівнювання не може бути розв'язана лише на державному рівні. Вона потребує комплексної роботи всіх органів виконавчої та законодавчої влади, наукових установ, а також певного проміжку часу. Для прискорення її вирішення необхідно насамперед завершити роботу над визначенням національних соціальних стандартів із тим, щоб однаково забезпечити населення благами та послугами за рахунок бюджету на різних територіях.

Цікавим є досвід бюджетного вирівнювання в Росії. Різниця між величиною виділених для кожного регіону коштів і сумою податкових надходжень (з урахуванням інших позабюджетних регіональних коштів) становить величину трансферту, який регіон має отримати від центрального бюджету. При цьому суми, що збільшують величину частки коштів фінансово „сильних” регіонів, стають джерелами трансфертів для формування фонду перерозподілу коштів на користь незабезпечених регіонів. Позитивний момент такої схеми полягає в тому, що вона усуває мотив „вибивання” коштів із бюджету. Кожен регіон отримує визначену та незалежну від „настрою” центральної влади частку коштів, в межах якої він і має вирішувати свої завдання [2].

Незважаючи на виключну важливість у механізмі фінансового вирівнювання державних дотацій, дедалі більшої уваги потребує **активізація розвитку підприємництва** в Україні, особливо тих його видів, що характеризуються вищою бюджетною ефективністю та ширшими можливостями формування і розвитку регіональних споживчих ринків. Місцеві органи влади мають за допомогою правових та

економічних заходів створити певні умови для діяльності підприємств різних форм власності; стимулювати вдосконалення матеріально-технічних та інноваційних умов розвитку і підвищення їхнього інформаційного та кадрового забезпечення. Надзвичайно важливе значення має також фінансово-кредитна підтримка підприємництва. Для цього слід:

- удосконалити податкове законодавство через прийняття Податкового кодексу та спрощення механізму оподаткування;
- активізувати діяльність національного фонду підтримки підприємництва, сприяти розвитку регіональних фондів (відділень);
- розробити чіткий механізм використання частини коштів, отриманих від приватизації державного майна, на інноваційно-інвестиційну підтримку регіональних пріоритетів;
- створити систему гарантій для кредитного забезпечення підприємницьких пріоритетів, що надаються фінансово-кредитними установами;
- забезпечити сприятливі умови для розвитку такої форми фінансування підприємництва, як лізинг;
- надавати цільові кредити, спрямовані на забезпечення розвитку пріоритетних підприємств і галузей;
- змінити політику кредитних ставок для малого бізнесу з тим, щоб забезпечити ефективне використання цих коштів для розвитку підприємств.

Підсумовуючи вищевикладене, визначимо пріоритети формування потужної фінансової бази регіону:

- розподіл повноважень між центральними органами влади й органами місцевого самоврядування;
- розмежування доходів між бюджетами різних рівнів;

- пошук додаткових джерел формування доходів місцевих бюджетів через розширення доходної бази місцевих бюджетів;
- удосконалення розрахунку нормативів соціальних видатків із урахуванням специфіки регіону;
- удосконалення перерозподільчих процесів у бюджетній системі;
- активізація розвитку підприємництва;
- залучення вітчизняних і зарубіжних інвестицій.

Реалізація описаних вище заходів посилить фінансову самостійність місцевих бюджетів, сприятиме зростанню рівня розвитку регіональних економічних систем, дозволить на рівні загальнодержавних стандартів задовольняти потреби громадян, зменшуючи різницю в рівнях життя населення різних територій.

Список використаної літератури:

1. Регіональна політика та механізми її реалізації / За ред. М.І. Долішнього. – К.: Наукова думка, 2003. – 503 с.
2. Регіони України: проблеми та пріоритети соціально-економічного розвитку: Монографія / За ред. З.С. Варналія. – К.: Знання України, 2005. – 498 с.
3. Статистичний щорічник Чернігівщина 2004. – Чернігів, 2005. – 492 с.